

ULEPSZANIE MORALNE CZŁOWIEKA

PERSPEKTYWA FILOZOFICZNA

Redakcja

Piotr Duchliński

Grzegorz Hołub

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE

KRAKÓW 2019

Spis treści

Piotr Duchliński, Ks. Grzegorz Hołub	
Wprowadzenie	9
Ewa Podrez	
Źródła i cele ulepszania człowieka – idea i program	25
Agnieszka Lekka-Kowalik	
Ulepszanie moralne środkami technonauki – <i>contradictio in adiecto</i>?	55
Jacek Jaśtał	
Etyka dla postczłowieka. Filozofia praktyczna w czasach przemian cywilizacyjnych	73
Maria Nowacka	
Transhumanistyczny sens prawa dziecka do otwartej przyszłości	93
Jerzy Kopania	
Projekt udoskonalenia człowieka w świetle relacyjnej koncepcji osoby	121
Teresa Grabińska	
Czy transczłowiekowi potrzebna jest etyka? Perspektywa filozofii Tomasza Hobbesa	155
Tadeusz Biesaga SDB	
Ulepszanie biologiczne i techniczne człowieka a doskonalenie moralne	175

Ks. Grzegorz Hołub	
Koncepcja godności jednostki w dyskusji o ulepszaniu moralnym	193
Maciej Manikowski	
Moralne doskonalenie człowieka w świetle koncepcji osoby	209
Anna Bugajska	
Ulepszanie moralne a zmiana klimatyczna	241
Ks. Tomasz Kraj	
Ulepszanie moralne a prawda o człowieku	269
Jarosław Kucharski	
Arystotelesowski argument na rzecz ulepszania człowieka	285
Piotr Aszyk SJ	
Doskonałość na skróty	301
Noty o autorach	317
Indeks osób	325

Table of Contents

Piotr Duchliński, Rev. Grzegorz Hołub	
Introduction	17
Ewa Podrez	
Sources and Goals of Human Enhancement – Idea and Program	25
Agnieszka Lekka-Kowalik	
Moral Enhancement by Technoscience – <i>Contradictio in adiecto?</i>	55
Jacek Jaśtał	
Ethics for Posthuman: Practical Philosophy in Times of Civilization Change	73
Maria Nowacka	
Transhumanist Meaning of the Right of the Child to an Open Future	93
Jerzy Kopania	
Human Enhancement Project in the Light of the Relational Concept of the Person	121
Teresa Grabińska	
Is the Ethics Necessary for Transhuman? Perspective of the Philosophy of Thomas Hobbes	155

Tadeusz Biesaga SDB	
Biological and Technical Enhancement of Man vs. Moral Improvement	175
Rev. Grzegorz Hołub	
The Concept of Human Dignity in the Discussion on Moral Enhancement	193
Maciej Manikowski	
Moral Improvement of Man in the Light of the Concept of the Person	209
Rev. Tomasz Kraj	
Moral Enhancement vs. Truth About Man	241
Anna Bugajska	
Moral Enhancement and Climate Change	269
Jarosław Kucharski	
Aristotle's Argument in Favor of the Enhancement of Man	285
Piotr Aszyk SJ	
Perfection Achieved by Cutting Corners	301
Notes on the Authors	317
Name Index	325

PIOTR DUCHLIŃSKI

Akademia Ignatianum w Krakowie

KS. GRZEGORZ HOŁUB

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Wprowadzenie

Problematyka ulepszania człowieka jest tak długa, jak długa jest jego historia. Pierwsze pomysły dotyczące tego, w jaki sposób można ulepszyć kondycję ludzką, pojawiły się na gruncie mitologii i religii, następnie w filozofii, a w czasach nam współczesnych również w nauce, czemu sprzyja szybki rozwój zaawansowanych metod biotechnologicznych. Mitologia i religia stawiały człowiekowi za wzór niemal doskonałe postacie różnych herosów, bogów oraz świętych, którzy wykazywali się heroizmem cnót. Twórcy tych ideałów nie zawsze brali pod uwagę kondycję i uwarunkowania historyczne, w jakich żyli ludzie. Filozofia z kolei odwoływała się do racjonalnych argumentów i wskazywała, że dzięki wysiłkowi i pracy człowiek może przezwyciężyć ograniczenia

swojej natury, zdobywając cnotę, kształtując swój charakter itp. Natomiast nauka i technika dostarczyły możliwości ingerowania w naturę już na poziomie najbardziej podstawowym, czyli molekularnym.

Ta potrzeba nieustannego ulepszania wynikała z tego, że poznając swoją naturę, człowiek stale odkrywał w niej różne niedoskonałości, z którymi się zmagał i którym starał się zaradzić. Można powiedzieć, że u podstaw ulepszania stoi doświadczenie braków ludzkiej natury. Aby te braki wskazać, nie trzeba żadnej wyszukanej teorii, albowiem każdy człowiek spontanicznie, bazując na naturalnym poznaniu zdroworozsądkowym, odkrywa je i stara się je wyeliminować za pomocą własnych dyspozycji. Jak powiedzieliśmy, sposoby ulepszania człowieka ulegały zmianom wraz z kolejnymi epokami historycznymi i kulturowymi, na co miały wpływ coraz to nowsze odkrycia naukowe i techniczne. Od niepamiętnych czasów człowiek starał się przekroczyć naturalne ograniczenia swojej kondycji, a co więcej – właśnie w tych działaniach widział cel i sens swojej egzystencji.

W ramach paradygmatu transhumanistycznego toczy się obecnie dyskusja nad możliwościami ulepszania moralnego człowieka. Od razu zaznaczmy, że problemu tego nie wymyślili transhumaniści. Oni go tylko w określony sposób zradykalizowali, podnosząc do rangi podstawowego celu określającego przyszłą egzystencję człowieka. Ogólnie rzecz ujmując, jest to problem bardzo stary, wszak korzeniami sięga już starożytności, w której to na gruncie filozofii pojawiły się pierwsze modele teoretyczno-praktyczne integralnego ulepszania człowieka. To właśnie starożytni dostrzegli, że człowiek – jeśli chce być dobrym obywatelem spełniającym odpowiedzialnie obowiązki wobec swojego *polis* – powinien reprezentować pewne standardy moralne. Moralność indywidualna była integralnie powiązana ze służbą publiczną. Dlatego tak dużą rolę Grecy przywiązywali do *paidei*, czyli do

określonego zbioru praktyk moralno-wychowawczych, których zadaniem było ukształtowanie właściwego charakteru człowieka.

Uzyskanie specyficznego charakteru moralnego było nawet czymś w rodzaju imperatywu, któremu podporządkowane było życie społeczne w starożytnej Grecji. Grecy filozofowie wierzyli, że człowiek mocą naturalnych zdolności kognitywnych może pokonywać ograniczenia swojej natury, może uzupełniać jej braki, co jednak wiąże się z wysiłkiem i pracą, gdyż nikt nie rodzi się moralnie ulepszony, a co najwyżej ma predyspozycje do bycia moralnie prawym obywatelem swojego *polis*. Stąd też tyle różnych ideałów mędrca i modeli życia praktycznego, które powstawały w starożytnej Grecji. Miały one na celu ulepszenie charakteru człowieka, uczynienie go jednostką bardziej szczęśliwą w warunkach ziemskiej egzystencji. Uważano bowiem, że człowiek może ulepszyć się tu i teraz w warunkach świata realnego, a nie gdzieś w bliżej nieokreślonej przyszłości, przy czym ulepszanie to nie może dokonać się kosztem integralności i tożsamości jego natury. Można by nawet powiedzieć, że Grecy stworzyli coś w rodzaju paradygmatu ulepszania człowieka, który w następnych epokach historycznych był na różne sposoby rozwijany i modyfikowany, nie zawsze zgodnie z realistycznymi potrzebami i oczekiwaniami człowieka. W sposób szczególny wpływ na modyfikację owego paradygmatu miał nowożytny rozwój nauk empirycznych, które pokazały nowe możliwości ulepszania człowieka za pomocą narzędzi techniki.

Współcześnie stale dostrzega się potrzebę ulepszania moralnego człowieka. Wiek XX dostarczył oczywistych świadectw, że człowiek potrafi być bestią, która niszczy i zabija inne niewinne istoty. Ogrom zła i cierpienia wyrządzonego ludziom przez innych ludzi zawsze był impulsem do formułowania mniej lub bardziej wzniosłych i patetycznych manifestów wzywających do koniecznego ulepszania człowieka. Wielu współczesnych

transhumanistów dostrzega, że człowiek jako produkt ewolucji kosmologicznej i biologicznej jest w swojej naturze wielorako ograniczony. W sferze moralnej te ograniczenia są bardzo wyraźne i również dotkliwe, jeśli wziąć pod uwagę skutki społeczne ludzkiej nienawiści, agresji, braku empatii i postaw altruistycznych. Biologiczna ewolucja nie zniwelowała tej agresji i niepohamowanego brania odwetu na innych członkach naszego gatunku. W konsekwencji przyczyniło się to do obniżenia poczucia naszego bezpieczeństwa, zerwania relacji społecznych, osłabienia kapitału społecznego w miejscu pracy itp. Słabością ewolucji biologicznej jest to, że nie daje ona żadnych możliwości na ulepszenie stanu faktycznego. A tam gdzie biologia ujawnia swoje granice, mogą one być przekroczone przez technikę, która jest kolejnym krokiem na drodze ewolucji *homo sapiens* do pełniejszego człowieczeństwa uwolnionego od niedoskonałości biologicznych.

W związku z tym wśród transhumanistów stale pojawiają się apele i zachęty do podejmowania prób ulepszania moralnej natury człowieka. W ulepszaniu tym doniosłą rolę odgrywa współczesna technonauka, która dostarcza ogromnych możliwości technicznych nie tylko pomagających nam okiełznać świat przyrody, ale także mogących wydatnie przyczynić się do naprawy ludzkiej natury. Transhumaniści bowiem uważają, że ewolucja biologiczna wygenerowała jedynie niedoskonałą formę *homo sapiens*, która stale domaga się ulepszenia środkami oferowanymi przez technonaukę. Rozwój współczesnej biotechnologii oferuje nam takie możliwości, o jakich nawet nie śniło się naszym przodkom. Nie mając ich do dyspozycji, zalecali tylko naturalne metody ulepszania moralnego ograniczone do mniej lub bardziej wyrafinowanych praktyk perswazyjno-wychowawczych. Te jednak nie miały aż tak dużego wpływu na niedoskonałą naturę. Tymczasem technonauka ze swoim instrumentarium

oferuje możliwości nie tylko powierzchownego oddziaływania na naturę, ale umożliwia także oddziaływanie głębokie, które sięgając zmian genetycznych, może prowadzić do określonych i pożądaných zmian w naturze ludzkiej. Transhumaniści wierzą, że ingerując w naturę w sposób wyrafinowany, można powodować w niej określone zmiany, dzięki którym w bliżej nieokreślonej przyszłości powstanie społeczeństwo nowych postludzi, udoskonalanych moralnie pod każdym względem. To postspołeczeństwo ma być nowym modelem funkcjonowania człowieka wyzwolonego z biologicznych i psychicznych niedoskonałości właściwych dla biologicznej natury.

W obecnym tomie dotyczącym problematyki ulepszania człowieka koncentrujemy się na ulepszaniu moralnym. W sposób szczególny uwagę poświęcamy filozoficznemu aspektowi ulepszania moralnego. Choć problematyka ta jest mocno uwikłana w różne konteksty interdyscyplinarne, to jednak można zrekonstruować pewne wspólne wszystkim zwolennikom transhumanizmu idee filozoficzne, które napędzają różne wizje ulepszania moralnego. Uważamy bowiem, że spór o ulepszenie moralne jest klasycznym sporem filozoficznym, którego nie można ostatecznie rozstrzygnąć argumentami empirycznymi. Dlatego też przedstawione analizy mają charakter konceptualny, a niekiedy nawet mocno spekulatywny.

Wszystkie teksty zamieszczone w niniejszym tomie są po pierwsze próbą zrozumienia fenomenu ulepszania moralnego głoszonego przez różnych zwolenników transhumanizmu, po drugie – próbą krytycznego przyjrzenia się ich propozycjom. Chcemy zrozumieć propozycje lansowane przez transhumanizm, gdyż uważamy, że nurt ten ma wpływ na mentalne i kulturowe przemiany naszych czasów. W dużej mierze szereg zamieszczonych w tomie studiów koncentruje się na odsłonięciu tzw. antropologicznych założeń, na których opierają się transhumanistyczne

pomysły dotyczące ulepszania moralnego. Trzeba bowiem pamiętać, że wszelkie imperatywy nakazujące ulepszanie moralne człowieka uwarunkowane są określoną antropologią, czyli filozoficzną lub pozafilozoficzną koncepcją człowieka. Każda etyka opiera się bowiem na jakiejś antropologii, a ta ostatecznie wyrasta z jakiejś wizji rzeczywistości, którą opracowuje teoria bytu. W kilkunastu studiach właśnie te wątki antropologiczne są bardzo mocno wyeksponowane. Nawet jeśli sami transhumaniści wprost nie odsłaniają zakładanej antropologii, to jednak uważna lektura ich propozycji teoretycznych taką antropologię ujawnia. Jest to antropologia naturalistyczna, której tezą jest to, że człowiek jest pewną wiązką funkcjonalnych własności, które można ulepszać według różnych apriorycznych kryteriów.

Książka, którą oddajemy do rąk polskiego czytelnika, kontynuuje dyskusje nad transhumanizmem i biokonserwatyzmem zawarte w poprzedniej pracy *Ulepszanie człowieka – perspektywa filozoficzna*. Od razu zastrzegamy, że w pracy zostały poruszone tylko wybrane zagadnienia z bardzo bogatej puli problemowej dotyczącej ulepszania moralnego. Zdecydowały o tym przede wszystkim preferencje badawcze autorów. Nie ukrywamy, że niniejsza praca jest głosem krytycznym we współczesnej debacie dotyczącej wartości poznawczej transhumanizmu. Zasadniczo stanowisko redaktorów, jak również poszczególnych autorów, mieści się w obrębie szeroko rozumianej filozofii klasycznej otwartej na zdobycze filozofii współczesnej i nauk empirycznych. Można by je też podciągnąć pod stanowisko biokonserwatywne. Jest ono krytyczne, gdyż uważamy, że szereg postulatów dotyczących ulepszania moralnego człowieka, głoszonych przez prominentnych transhumanistów, zahacza o *science fiction* i nie ma nic wspólnego z faktycznym rozwojem nauki i możliwościami technologicznymi. Pewne projekty i przewidywania są formułowane po prostu na wyrost, dominuje w nich fantazja nad

zdrowym rozsądkiem i emocjonalny entuzjazm nad krytyczną oceną możliwości technonauki. Nie jest to jednak krytyka radykalna, która w całości kwestionowałaby dorobek transhumanistów. Sam postulat ulepszania moralnego człowieka, głoszony przez transhumanistów, jest bowiem ze wszech miar słuszny, wątpliwe są tylko narzędzia i metody działania, za pomocą których chcą go oni urzeczywistnić. Dlatego też sam postulat podlega moralnej ocenie ze względu na godziwość zastosowanych środków. W naszym przekonaniu środki te są moralnie wątpliwe dlatego, że mogą doprowadzić do zniszczenia integralności i tożsamości ontologicznej natury ludzkiej.

Niniejsza monografia nie zamyka naszych prób zrozumienia i krytycznego przedyskutowania wyzwań, jakie stawia przed nami transhumanizm. Prognozujemy dalsze badania nad transhumanizmem i różnymi problemami, które on tworzy. Na zakończenie chcemy podkreślić, że wokół tej problematyki ukonstytuowała się przez dwoma laty grupa badawcza osób, które uważny czytelnik po zapoznaniu się z poprzednią i aktualną książką będzie mógł bez żadnego problemu zidentyfikować. Pochodzą one z różnych środowisk akademickich w Polsce. Reprezentują różne paradygmaty i style filozofowania, nie zawsze dające się ze sobą łatwo zharmonizować. Ale łączy je jedno: bezkompromisowa próba zrozumienia fenomenu transhumanizmu i przeprowadzenia jego wyważonej krytycznej oceny. Wyrażamy zadowolenie, że problematyka ta zintegrowała wokół siebie pewne środowiska naukowo-badawcze, którym leży na sercu troska o kształt współczesnej kultury i humanizmu, coraz bardziej zagrożonych przez różne utopie i ideologie, których zwolennicy chcą zapewnić człowiekowi raj na ziemi.

Noty o autorach

Piotr Aszyk SJ – dr hab., prof. PWTW. Wykładowca etyki i bioetyki w Collegium Bobolanum Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie oraz Akademii Ignatianum w Krakowie. W latach 2003–2007 dyrektor Europejskiego Centrum Komunikacji i Kultury w Warszawie, a w latach 2011–2014 dyrektor Instytutu Filozofii, Teologii i Historii św. Tomasza w Moskwie. Autor monografii i artykułów naukowych, m.in.: *Konflikty moralne a etyka* (1998), *Granice leczenia. Etyczny problem odstąpienia od interwencji medycznych* (2006), *Etyczne oblicza starożytnej medycyny. Wczesne chrześcijaństwo wobec przedchrześcijańskich wzorców moralnych związanych z uprawianiem sztuki leczenia* (2010).

Tadeusz Biesaga SDB – ks. prof. dr hab., filozof, etyk, bioetyk, teoretyk etyki medycznej. Kieruje Katedrą Bioetyki na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Rozwija antropologię i etykę personalistyczną Karola Wojtyły i jego uczniów. Korzysta z badań nad etyką I. Kanta, M. Schelera, D. von Hildebranda, jak również nad etyką Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu. Rozwija etykę dobra pacjenta według Edmunda D. Pellegrino oraz krytykuje kontraktualistyczną etykę medyczną Roberta Veatcha. Jest autorem 6 rozpraw

naukowych, 140 artykułów oraz redaktorem 5 dzieł zbiorowych. Autorskie książki związane z bioetyką i etyką medyczną: *Elementy etyki lekarskiej* (2006), *Spór o etykę medyczną. Teleologizm E.D. Pellegrino a kontraktualizm R.M. Veatcha* (2014) oraz *Podstawy etyki i bioetyki* (2016).

Anna Bugajska – doktor literaturoznawstwa (filologii angielskiej), adiunkt w Katedrze Interdyscyplinarnych Badań nad Językiem w Wyższej Szkole Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie. Członek Utopian Studies Society-Europe. Stopień doktora uzyskała na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2012 roku za pracę nad konceptualizacją wyobraźni w myśli i literaturze brytyjskiej osiemnastego wieku. Obecnie zajmuje się badaniami nad problematyką bioetyczną i transposthumanistyczną w literackiej dystopii młodzieżowej. Autorka monografii: *Engineering Youth: The Evantropian Project in Young Adult Dystopias* (2019).

Piotr Duchliński – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia, profesor nadzwyczajny Akademii Ignatianum w Krakowie. Absolwent Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Jego zainteresowania badawcze dotyczą: metafizyki, teorii poznania, metodologii nauk humanistycznych, etyki ogólnej oraz XX-wiecznej filozofii polskiej, a w jej obrębie zwłaszcza na myśli chrześcijańskiej oraz różnych koncepcji metodologii i filozofii nauki wypracowanych w polskiej filozofii XX i XIX wieku. W swoich badaniach naukowych nawiązuje do różnych tradycji badawczych: neotomistycznej, fenomenologicznej oraz analitycznej. Analizując problemy badawcze, koncentruje się na ich aspektach historycznych, przedmiotowych, metodologicznych oraz metametodologicznych, związanych z oceną różnych strategii metodologicznych w konstruowaniu

teorii filozoficznych. Opublikował dwie monografie autorskie: *W stronę aporetycznej filozofii klasycznej* (2014) oraz *Odstępny doświadczenia świata realnego. Rozważania wstępne* (2016). Jest autorem wielu publikacji z zakresu metafizyki, teorii poznania, etyki ogólnej oraz filozofii polskiej. Od 2015 roku jest wicedyrektorem Centrum Etyki Chrześcijańskiej im. Tadeusza Ślipki SJ w Akademii Ignatianum w Krakowie, od 2018 roku kierownikiem Katedry Etyki Ogólnej i Stosowanej w Instytucie Filozofii.

Teresa Grabińska – dr nauk fizycznych, dr hab. nauk humanistycznych, prof. AWL. W Akademii Wojsk Lądowych we Wrocławiu kieruje Katedrą Bezpieczeństwa Personalnego na Wydziale Nauk o Bezpieczeństwie. Autorka 8 monografii, ponad 250 artykułów publikowanych w kraju i za granicą, współredaktor 4 serii wydawniczych i kilku monografii zbiorowych. Specjalizuje się w tematyce transdyscyplinarnej nauk przyrodniczych i społecznych oraz w filozofii przyrody, filozofii personalistycznej i społecznej.

Grzegorz Hołub – ks. dr hab. prof. UPJP II, zajmuje się bioetyką i filozofią osoby ludzkiej. Autor książek: *Problem osoby we współczesnych debatach bioetycznych* (2010), *Osoba w labiryncie decyzji moralnych. Bioetyka w perspektywie personalistycznej* (2014), *Ulepszanie człowieka. Fikcja czy rzeczywistość? Argumenty, krytyka, poszukiwanie płaszczyzny dialogu* (2018). Współredaktor dzieł zbiorowych i autor wielu artykułów naukowych publikowanych w języku polskim i angielskim.

Jacek Jaśtał – dr hab. filozofii, absolwent filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz mechaniki stosowanej (podstawowe problemy techniki) na Wydziale Mechanicznym Politechniki Krakowskiej. Zajmuje się etyką oraz problematyką społecznych

konsekwencji zmian technologicznych. Prowadzi badania naukowe w obszarze metaetyki, historii etyki, przemian społeczno-technologicznych, socjologii czasu. W latach 2012–2015 kierownik grantu NCN „Teorie etyczne a społeczne konstrukcje czasu”. Najważniejsze monografie: *Natura cnoty. Problematyka emocji w neoarystotelesowskiej etyce cnót* (2009), *Etyka i czas. Wariacje aretologiczne* (2015), *Czas i bezczasowość. Konstrukcje społeczne i doświadczenia osobowe* (2018).

Jerzy Kopania – prof. zw. dr hab., wykładowca Akademii Teatralnej im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie, Wydziału Sztuki Lalkarskiej w Białymstoku, emerytowany profesor Uniwersytetu w Białymstoku. Zajmuje się nowożytną myślą filozoficzną, w szczególności kartezjanizmem oraz etyką i bioetyką. Autor przekładów klasycznych tekstów filozoficznych z XVII wieku oraz m.in. książek: *Ludzkie oblicza boskiej Prawdy* (1995), *Descartes i Kant o użyteczności poznawczej języka naturalnego* (1996), *Etyczny wymiar cielesności* (2002), *Bezsilne piękno rozumu* (2002), *Boski sen o stworzeniu świata* (2003), *Szkice kartezjańskie* (2009).

Tomasz Kraj – ks. dr hab., prof. UPJP II, ksiądz archidiecezji krakowskiej. Kierownik Katedry Teologii Życia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Doktorat obronił na Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie w 1999 roku. Tytuł rozprawy: *Scientific Progress as a Moral Problem: Implications in Modern Genetics*. Habilitował się na UPJP II w roku 2010 na podstawie publikacji *Granice genetycznego ulepszania człowieka. Teologiczny problem nieterapeutycznych manipulacji genetycznych*. Autor wielu artykułów bioetycznych ujmowanych z perspektywy teologicznej. Poza genetyką interesuje się zagadnieniami bioetyki ogólnej (prawo naturalne, prawda rzeczy a moralność, zagadnienia cnoty).

Jarosław Kucharski – adiunkt w Akademii Ignatianum w Krakowie. Główne obszary zainteresowań: etyka biznesu, etyka przywództwa oraz etyka komunikacji. Oprócz działalności akademickiej prowadzi także szkolenia z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR), etyki zawodowej, przywództwa oraz komunikacji. Autor monografii *Usprawiedliwione kłamstwo we współczesnej etyce stosowanej* (2014), redaktor i współredaktor publikacji: *Oblicza wody w kulturze* (2014), *Etyka w organizacji – zarządzanie, kultura, polityka* (2016), *Kultura na rynku. Wybrane zagadnienia z zarządzania, marketingu i ekonomiki w sferze kultury* (2017).

Agnieszka Lekka-Kowalik – filozof, dr hab., prof. KUL. Prodziekan Wydziału Filozofii (2009–2012), prorektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ds. promocji i współpracy z zagranicą (2012–2013), członek towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych, w tym komisji rewizyjnej Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu (kadencje: 2008–2013 i 2013–2018). Jest także dyrektorem Instytutu Jana Pawła II i redaktor naczelną kwartalnika „Ethos”, członkiem-założycielem Polskiego Towarzystwa Oceny Techniki. W latach 2000–2010 pełniła funkcję redaktora działu obejmującego metodologię i historię filozofii współczesnej w *Powszechnej encyklopedii filozofii*, a w latach 2010–2011 w *Encyklopedii filozofii polskiej*. Specjalizuje się w filozofii nauki, metodologii nauk, etyce badań naukowych (w tym zagadnienia dotyczące natury, misji i etosu uniwersytetu), etyce informatycznej i logice. Redaktorka tomu czasopisma „The Monist” (1996), autorka książki *Odkrywanie aksjologicznego wymiaru nauki* (2008).

Maciej Manikowski – prof. dr hab. filozofii, kierownik Pracowni Studiów nad Religiami Instytutu Filozofii Uniwersytetu Wrocławskiego, filozof i teolog. Zajmuje się filozofią religii, filozofią dialogu, antropologią filozoficzną i filozoficzną mistyką. Autor licznych artykułów z filozofii i teologii oraz monografii: *Filozofia w obronie dogmatu* (2002), *Pierwsza Zasada, świat stworzony i drogi poznania* (2006), *Bóg z perspektywy człowieka* (2012) i *Relacja i dialog. Wprowadzenie do ontologii trynitarniej* (2018).

Maria Nowacka – prof. zw. dr hab., pracownik naukowy Instytutu Medycyny Wsi im. Witolda Chodźki w Lublinie. Zajmuje się zagadnieniami etyki, bioetyki, antropologii filozoficznej i filozofii medycyny. Specjalista w dziedzinie zdrowia publicznego. Członek Polskiego Towarzystwa Medycyny Społecznej i Zdrowia Publicznego (członek Zarządu Głównego) oraz Polskiego Towarzystwa Bioetycznego. Członek Krajowej Rady Transplantacyjnej. Autorka ponad 70 artykułów naukowych oraz książek: *Filozoficzne aspekty terapii transplantacyjnej* (2002), *Etyka a transplantacje* (2003), *Selected Bioethical Questions: The Polish Perspective* (2004), *Autonomia pacjenta jako problem moralny* (2005), *Filozoficzne konteksty medycyny. Ujęcie historyczne od starożytności do końca XVIII wieku* (2012). W latach 2001–2014 redaktor rocznika „Archeus. Studia z bioetyki i antropologii filozoficznej”.

Ewa Podrez – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia, profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Kierownik Katedry Historii Etyki w Instytucie Filozofii UKSW w Warszawie. Wykładowca na Wydziale Filozoficznym Akademii Ignatianum w Krakowie. Od 2016 roku dyrektor Centrum Etyki Chrześcijańskiej im. Tadeusza Ślipki SJ w Akademii Ignatianum w Krakowie. Zajmuje się podstawami antropologiczno-metafizycznymi etyki ogólnej,

zwłaszcza etyką chrześcijańską w dialogu z myślą współczesną, związkiem etyki z szeroko rozumianą dziedziną literatury i sztuki, ponadto interesuje się współczesnymi propozycjami etyki rozwijanej w kręgu hermeneutyki. Jest autorką szeregu prac z zakresu podstaw etyki klasycznej, historii etyki, zasady tolerancji, etyki ogólnej, etyki politycznej, szeroko pojmowanego personalizmu i etyki chrześcijańskiej w dialogu z myślą współczesną. Autorka *monografii Moralne uzasadnienie tolerancji. Studium z etyki personalistycznej* (2000). Redaktorka i współredaktorka kilku prac zbiorowych, m.in. *Ethics in Public Life* (2009), *Badania nad embrionami ludzkimi w świetle etyki i prawa* (2012).